

“Uluslararası Belgelerde Kadının İnsan Hakları ve Türk Hukukuna Yansımaları”

Av. Aydeniz Alisbah TUSKAN
İstanbul Barosu Saymanı

Kadınların Hakları İçin Mücadeleleri

- **Siyasi haklar için** Kitlesele kadın hareketi, Fransız devrimi sonrasında..
- **1791 Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Madde I:** Kadın özgür doğar ve erkeklerle haklar bakımından eşittir.
Bildirgeyi okuyan devrimci kadın giyotinle idam edildi.
Gerekçe: “Kadın doğasına aykırı olarak kürsüye çıkmış, siyaset yapmak istemesi, bu cezanin diğer kadınlara ders olması...”
- **Emekçi kadın hareketi** 1857, 1908 çalışan kadının hak mücadelesi 8 Mart'ların Emekçi Kadın Günü olarak kabul edilmesi.
- **Ulusun Kurtuluşu mücadelesinde Türk Kadınlarının** Kastamonu mitingi, **10 Aralık 1919** üç binden fazla Kastamonu'lu kadının; ülkemizin işgalini ve kadın ve çocuklara yapılan vahşeti protesto etmesi. Bu tarihleri kadın mücadelesinin başlangıçları olarak anabiliriz.

2. Dünya Savaşı Sonrası Barış, Eşitlik, Kalkınma Arayışları

1945 Birleşmiş Milletler Teşkilatının Kurulması

1946 BM Ekonomik Sosyal Konseye bağlı Kadının Statüsü Komisyonunun Kurulması

1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin kabulü,

Kadının insan haklarının hareket noktası olmuştur.

1952 yılında Kadınların Siyasi Haklarına İlişkin Sözleşme

1957 yılında Evli Kadınların Tabiiyetine İlişkin Sözleşme

1967 yılında Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Beyannamesi

Kadının İnsan Haklarına Yönelik Uluslararası Sözleşmeler

- **1791** Kadın ve Yurttaş Hakları Beyannamesi
- **1979** Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi
- **1984** Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 7 No.lu Ek Protokol,
- **1993** “Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge”
- **2011** Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi

Türkiye'nin onayladığı ILO Sözleşmeleri

- * 4.6.1935 tarihli Her Nevi Maden Ocaklarında Yeraltı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması Hakkında **45 No.lu ILO Sözleşmesi (1937)**
- * 6.6.1951 tarihli Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadınlar Arasında Ücret Eşitliği Hakkında **100 No.lu ILO Sözleşmesi (1967)**
- * 4.6.1958 tarihli Ayrımcılık (İş ve Meslek) hakkında **111 sayılı ILO Sözleşmesi (1967)**
- * 17.6. 1964 tarihli İstihdam Politikası Hk. **122 No.lu ILO Sözleşmesi (1977)**

İŞ KANUNUNDA 2003 YILINDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLERLE HEM ILO SÖZLEŞMELERİNE HEM DE AVRUPA BİRLİĞİ YÖNERGELERİNE UYUM SAĞLANMIŞTIR.

KADINLARIN İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ

Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi

Kabul Tarihi: 18 Aralık 1979

Yürürlük Tarihi : 3 Eylül 1981

****

Convention on Elimination of all Forms of Discrimination

Against Women

CEDAW

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi

- 18 Aralık 1979 tarihinde BM Genel Kurulunda kabul edilen “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi” (CEDAW)
- **Hareket noktası** “ayrımcılığın kaldırılması”
- Sözleşme, hem devletleri kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için somut adımlar atmamakla yükümlü kılmakta,
- hem de bütün ilgili kişi, kurum ve kuruluşları kadınlara karşı ayrımcılık yapılmasını önlemekle ve Sözleşme ile ilgili bilgiyi yaygınlaştırmakla görevlendirmektedir.

CEDAW - Madde 1

AYRIMCILIĞIN TANIMI

- **Kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın,**
- yaşamın her alanında insan haklarının kadın erkek eşitliğine dayalı olarak
  - tanınmasını; kullanılmasını; yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran
  - cinsiyete dayalı olarak yapılan herhangi bir ayırım, dışlama veya sınırlama
- bu Sözleşme hükümleri açısından “**kadınlara karşı ayırım**” olarak kabul edilir.

Md. 2-3 Anayasa, Yasa ve Diğer Hukuki Düzenlemelerde Ayrımcılığın Kaldırılması Yükümlülüğü

- Taraf Devletler, özellikle politik, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda olmak üzere yaşamın her alanında kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak,
- erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden **yararlanmalarını** ve bu hakları **kullanmalarını** garanti etmek,
amacıyla **anayasa ve yasal düzenleme** dahil bütün uygun önlemleri alacaklardır.

AYRIMCILIĞIN KALDIRILMASINDA YÖNTEM

- **Madde 4.**

Kadın-erkek eşitliğini olgusal olarak (de facto) sağlamak ve hızlandırmak için taraf devletlerce alınacak ***geçici ve özel önlemler***, bu Sözleşmede belirtilen cinsten bir ayırım değildir.

Fırsat ve uygulamada eşitlik hedeflerine
ulaşıldığı zaman bu önlemlere
son verilecektir.

GELENEKSEL ÖNYARGILARIN VE ZİHNİYETİN DEĞİŞTİRİLMESİ

Madde 5.

- Taraf Devletler bütün uygun önlemleri alacaklardır :
  - a- Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargıların, geleneksel bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek,**
  - b- Anneliğin toplumsal bir işlev olarak anlaşılmasını ve çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunun tanınması anlayışına dayanan bir aile eğitimini sağlamak,**

Yaşamın Her Alanında Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması

- Madde 6: Kadın ticareti ve istismarı
- Madde 7: Siyasette, kamusal alanda
- Madde 8: Uluslararası düzeyde temsilde
- Madde 9: Vatandaşlığın kazanılmasında
- Madde 10: Eğitimde, meslek ve sanata yönlendirmede
- Madde 11: Çalışma yaşamında
- Madde 12: Aile planlaması ve sağlık hizmetlerinden yararlanmada
- Madde 13: Ekonomik, kültürel ve sosyal alanda
- Madde 14: Kırsal kesim kadınlarının sorunlarının çözümünde
- Madde 15: Yasa önünde eşitlikte
- Madde 16: **Evlilik ve aile ilişkilerinde**

DENETİM ORGANI

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi

17. madde gereğince Sözleşme'nin uygulanmasındaki gelişmeleri izlemekle görevli olmak üzere **Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi** kurulmuştur.

Görevi: taraf ülkelerin dört yılda bir sunmak zorunda oldukları dönemsel Ülke Raporlarını incelemek; genel tavsiye kararları oluşturmak ve aynı zamanda üye ülkeleri kadın erkek eşitliğini gerçekleştirmeleri ve çekincelerin kaldırılması için harekete geçirmektir.

1999 yılında İhtiyari Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra **Denetim Organı** olarak da görev yapmaktadır.

CEDAW Onaylanması ve Türkiye'ye Yansıması

Henüz '**BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi**', '**İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi**', '**Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)**' gibi uluslar arası **Sözleşmelerin** ve kadın-erkek eşitliğine yönelik çalışmaların **dünya gündeminde bile olmadığı bir dönemde**, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde yapılan devrimlerle kadınlara siyasette eşit seçme ve seçilme hakları verilmiştir.

Ancak, bu doğru başlangıç sürdürülemedi.

Bu nedenle, günümüzde uluslar arası sözleşmelerin onaylanması ve uygulanması önem taşımaktadır.

CEDAW Onaylanması ve Türkiye'ye Yansıması

a) Hukuk Alanında Gelişmeler

- **1985** yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Kaldırılması Sözleşmesi Türkiye tarafından onaylandı.
- **1990** yılında Devlet Bakanlıklarından biri **Kadınlardan ve Aileden Sorumlu** olarak görevlendirildi.
- **1992** Medeni Kanunda **kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan** 159. madde “eşitlik ilkesi”ne aykırılık gerekçesiyle Anayasa Mahkemesince **iptal edildi**.
- **1995** 4. Dünya Kadın Konferansında Pekin Sonuç Bildirgesi çekincesiz olarak kabul edildi. Kadın okur yazarlığının %100'e çıkarılması ve bebek ölümlerinin önleneceği taahhüt edildi.
- **1997** Zorunlu temel eğitim 5 yıldan **8 yıla** çıkarıldı. Kız çocukların daha uzun süre okula devamı sağlandı.
- **1997** Medeni Kanun'da değişiklik yapılarak “evli kadına kocasının **soyadı** ile birlikte, kendi soyadını da taşıma hakkı” verildi.

CEDAW Onaylanması ve Türkiye'ye Yansıması

Türk Ceza Kanununda kadının ve erkeğin zinasının suç oluşturmasını farklı unsurlara bağlayan 440 ve 441. maddelerinde yer alan hükümler, kadın erkek eşitliğine aykırılık gerekçesiyle Anayasa Mahkemesince iptal edildi.

1998 Ailenin Korunmasına Dair Kanun kabul edildi. **4320 sayılı Kanun** ile aile için şiddete uğrayan kişilerin korunmasına ve şiddet uygulayanın evden uzaklaştırılmasına ve kararda belirtilen uzaklaştırma süresi için nafaka ödemesine ilişkin tedbirlere hükmedilmesine yer verildi.

1998 Gelir vergisinde aile reisinin beyanname vermesi uygulaması kaldırıldı. Kadınlar kocalarından ayrı olarak beyanname verme hakkına sahip oldular.

1998 Aile Hukuku bölümünde köklü değişiklikler yapılan Medeni Kanun Tasarısı tartışmaya açıldı.

CEDAW Onaylanması ve Türkiye'ye Yansıması

» b) Kurumsallaşmada gelişmeler

- » - Beş Yıllık Kalkınma Planları çerçevesinde kadın politikaları geliştirmek amacıyla ulusal mekanizma olarak Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kuruldu.**
- » - Üniversiteler bünyesinde Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri ve yüksek lisans eğitimi verilen Ana Bilim Dalları kuruldu.**
- » İllerde Valilik bünyesinde Kadın Birimleri kurulmaya başlandı.**
- » Barolarda Kadın Hakları Komisyonları kuruldu.**
- » Kadınlar Başbakan, Bakan, Vali, kaymakam, Emniyet Müdürü olarak karar mekanizmalarında yer aldılar.**

CEDAW Onaylanması ve Türkiye'ye Yansıması

- » Devlet İstatistikleri arasında Kadın İstatistikleri yayınlandı.
- » Çok az sayıda olsa da Kadın Sığınma Evleri açıldı.
- » Kadın hakları konusunda çalışan kuruluşların işbirliği güçlendirildi (örneğin İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği-İKKB ve Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu – TÜBAKKOM kuruldu).
- » Kadın Eserleri Kütüphanesi ve bilgi merkezi açıldı.
- » Kadınların okuryazarlığının % 100 oranına çıkarılması için Ulusal Eğitime Destek Kampanyaları başlatıldı.
- » İlk kez bir Hukuk Fakültesinde “Kadın Hukuku” ders olarak okutulmaya başlandı (Yeditepe Ü. Hukuk F.)

AB'ne uyum süreci (1999 –)

- 2001'de Türk Medeni Kanunu kabul edildi. 1.1.2002'de yürürlüğe girdi.
- İş Kanununda değişiklik yapıldı, “eşit davranma ilkesi” kabul edildi.
- 26 Eylül 2004 - Türk Ceza Kanunu kabul edildi. Haziran 2005'de yürürlüğe girdi.
- **Anayasa'da yapılan değişiklikler:**
  - 2001'de Anayasa'nın 41.maddesinin 1.fıkrasına “**eşlerarası eşitlik**” ilkesi eklendi.
  - 2004'de Anayasa'nın 10. maddesine “*kadın erkek eşit haklara sahiptir. Devlet kadın erkek eşitliğinin yaşama geçirilmesinde yükümlüdür*” kuralı eklendi.
  - 2010'da yukarıdaki değişikliğe “**Devletin kadın erkek eşitliğini sağlamak amacıyla alacağı tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanmaz**” cümlesi eklendi.

AB'ne uyum süreci (1999 –)

- **2002** BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi'nin taraf devletlerce fiili olarak yaşama geçirilmesini ve etkin denetimi sağlamak üzere kabul edilen **İhtiyari Protokol onaylandı.**
- **1 Ocak 2003 'de Aile Mahkemeleri kuruldu.**
Aile mahkemeleri, Aile hukuku ile ilgili dava ve işlere bakması yanında, aile içi şiddetten korunmaya ilişkin 4320 sayılı Kanun'dan doğan davalara da bakmakla görevli kılındı.
- **30.1.2003 - BM İnsan Ticaretinin - Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Cezalandırılmasına İlişkin Protokol onaylandı. TCK. 80.md. de "İnsan Ticareti" suçuna yer verildi.**

AB'ne uyum süreci (1999 –)

- **2005 - Yeni Türk Ceza Kanunu** ile kadınlara karşı ayrımcılık içeren maddeler kaldırıldı. 1 Haziran 2005'de yürürlüğe giren Ceza Kanununda kadın birey olarak kabul edildi, kadının cinselliğine karşı işlenen suçlar “**Kişilere Karşı İşlenen Suçlar**” başlığı altında düzenlendi. Kadının cinselliğine karşı işlenen suçlara önceki TCK da “topluma ve edep törelerine karşı suçlar” kapsamında yer verilmişti.
- **Yeni TCK.da: “töre saikiyle”** kasten öldürmeye ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası” verilmesi; “**iş yerinde cinsel tacize üç yıla kadar hapis cezası verilmesi**” ; “**evlilik içi tecavüzün, tecavüze uğrayanın şikayetine bağlı olarak suç sayılması**”; “**kadının tecavüz edenle evlendirilmesi halinde tecavüz edenin suçunun ertelenmesine ilişkin maddeye yer verilmemesi**” başlıca yeniliklerdir.

AB'ne uyum süreci (1999 –)

- “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı” KSGM tarafından hazırlandı ve yürürlüğe girdi.
- 4320 sayılı Yasanın uygulamasına ilişkin Yönetmelik, Mart 2008’de yürürlüğe girdi.
- **25 Şubat 2009** tarihinde **TBMM’de Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu** kuruldu.
- **25 Mayıs 2010** tarihli **Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması** amacıyla **Başbakanlık Genelgesi** yayınlandı.

Kadına Yönelik Şiddet

- Aile içi şiddet uzun yıllar dile getirilmemiş, bir sorun olarak ele alınmamıştır. CEDAW'da da yer verilmemiştir.
- Kadın ile erkek arasındaki tarih boyunca var olan eşitsizliğe dayalı iktidar ilişkisinin dışavurumu olarak da ifade edebileceğimiz şiddet olayları, “*kocandır döver de sever de; kadının karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etmeyeceksin; kızını dövmeyen dizini döver gibi*” özdeyişler de bu fiillerin olağan bir durum gibi kabullenilmesine yol açmıştır.

BM Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair 1993 tarihli Bildiri

- * BM'de kabul edilen Bildirgenin itici gücüyle Türkiye'de 14 Ocak 1998 tarihinde "Ailenin Korunmasına Dair 4320 sayılı Kanun" TBMM'de çok sayıda muhalif beyanlara rağmen kabul edildi.
- **Başbakanlık genelgesi 4 Temmuz 2006 tarihli** Resmi Gazetede yayınlandı. "*Kurumlar arası işbirliği yol haritası belirlendi.*"
- 4320 sayılı yasanın uygulamada görülen aksaklıklarının giderilmesi amacıyla **26.4.2007 tarih ve 5636** sayılı kanunla **değişiklik** yapıldı.
- **1 Mart 2008 tarihinde** şiddetin türlerine de yer verilen yasanın uygulanması hakkında **Yönetmelik** çıkarıldı.

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi İstanbul, 2011

- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince kabul edilen ve 11 Mayıs 2011'da İstanbul'da imzaya açılan Sözleşme, uluslararası hukukta kadına karşı şiddet ve aile içi şiddet konusunda **yaptırım gücü olan, bağlayıcı ve bağımsız bir denetim mekanizması** kurulmasına yer verilen ve şiddetin kadın erkek eşitsizliğinin bir sonucu olduğunun vurgulandığı **ilk Sözleşme** niteliği taşıyor.
- Türkiye, Sözleşmeyi 11 Mayıs 2011 tarihinde imzalamıştır.
- Türkiye, İstanbul Sözleşmesini onaylayan ilk ülke olmuştur (24 Kasım 2011).

Madde 1 – Sözleşmenin Amaçları

- **kadınları her türlü şiddetten korumak ve kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddeti önlemek, kovuşturmak, ortadan kaldırmak ve bu kişilere destek vermek;**
- **kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak kadın ve erkek arasındaki somut eşitliği teşvik etmek;**
- **şiddeti ortadan kaldırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirmek;**
- **özel bir izleme mekanizması kurularak Taraf Devletlerce Sözleşmenin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak.**

Madde 2 – Sözleşme'nin kapsamı

- Bu Sözleşme, aile içi şiddet de dâhil olmak üzere en çok kadınları etkileyen, (medeni haline bakılmaksızın) kadınlara yönelik **her türlü şiddet biçimi** için geçerlidir.
- Taraf Devletler, bu Sözleşme hükümlerinin uygulanmasında **cinsiyete dayalı şiddetin kadın mağdurlarını özellikle dikkate alır.**
- Bu Sözleşme **barış zamanlarında ve silahlı çatışma durumlarında** uygulanır.

Madde 3 – Tanımlar

- “**toplumsal cinsiyet**” toplum tarafından kadın ve erkeğe yüklenen ve sosyal olarak kurgulanan roller, davranışlar ve eylemler anlamına gelir.
- “kadına yönelik cinsiyete dayalı şiddet” doğrudan **kadınlara yalnızca kadın oldukları için** uygulanan veya orantısız bir şekilde kadınları etkileyen şiddet anlamına gelir.
- “mağdur” şiddet içeren her türlü davranışa maruz kalan gerçek bir kişi anlamına gelir.
- “**kadın**” ibaresi 18 yaş altı kız çocuklarını da kapsar.

Şiddetin Önlenmesi İçin:

- **Madde 13 – Farkındalığı arttırma**
- **Madde 14 – Eğitim**
- **Madde 15 – Uzmanların eğitimi**
- **Madde 16 – Önleyici müdahale ve tedavi programları**
- **Madde 17 – Özel sektör ve medyanın katılımı**

Bölüm 6 – Soruşturma, kovuşturma, usul hukuku ve koruyucu önlemler

- Taraf Devletler, her tür şiddetle ilgili soruşturma ve yargılamaların **gecikme olmaksızın görülmesini** ve ceza davasının tüm aşamalarında mağdurun haklarının dikkate alınmasını sağlamak için yasal veya diğer tedbirleri alır,
- **Acil müdahale, önleme ve koruma**
- **İlk aşamada Kanıt aranmaması**
- **Adli yardım**

Sözleşmenin Onaylanması

1) Anayasa 90. maddesinin

“Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır” **hükmü gereğince TBMM gündemine getirilmiş ve “çekincesiz” olarak kabul edilmiştir.** (RG.29.11.2011)

Anayasa 90. maddesi/5. fıkrası:

- Sözleşme Avrupa Konseyinde yürürlüğe girdiği takdirde, “**kadına yönelik şiddet**” insan hakları ihlali olduğundan, iç hukukta yeterli koruma yoksa, Sözleşme hükümleri uygulanacaktır.
- Anayasa 90/ 5: “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*”

“Ailenin Korunmasına ve *Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun*”

- 8 Mart 2012’de TBMM’de kabul edilen ve 20 Mart 2012 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren yeni yasanın adı, Türkiye’nin 11 Mayıs 2011 tarihinde imzaladığı ve 24 Kasım 2011 tarihinde onayladığı “*Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi*” ile uyumlu olmamıştır.